Герберт УЕЛЛС

ДВЕРІ В СТІНІ

1

Одного вечора — це ще не минуло й трьох місяців — Лайонел Воллес звірив мені історію про двері в стіні. Слухаючи його, я не мав тоді ані найменшого сумніву, що та історія правдива.

Він розповідав так просто, щиро й переконано, що йому не можна було не повірити. Але на ранок я прокинувся вдома з зовсім іншим настроєм. Лежачи в ліжку й перебираючи в пам’яті подробиці розповіді Лайонела, коли мене вже не заворожував його спокійний, проникливий голос і не було затіненого абажуром м’якого світла від настільної лампи, одне слово, тої затишної атмосфери, в якій ми сиділи за вечерею один напроти одного — перед очима гарні блискучі ложечки, десертні тарілочки та келихи, і наш маленький яскравий світ мовби відгороджений від реальної повсякденності, — історія та здалася мені зовсім неймовірною.

— Він напустив на мене ману! — вигукнув я. — Гарно ж у нього вийшло!.. Чого-чого, а цього я від Лайонела не сподівався — тільки не від нього!

Потім, сидячи в ліжку й попиваючи вранішній чай, я зловив себе на тому, що силкувався збагнути: чому ж його невірогідна історія збудила в мені таке трепетне відчуття живої дійсності? Може, через те, що Лайонел намагався відтворити, змалювати, передати, — мені важко навіть знайти відповідне слово, — свої враження, про які інакше й не розкажеш?

Але тепер такі пояснення мені вже не потрібні. Сумніви мене більш не тривожать. Тепер я вірю, як вірив, слухаючи Воллес а, що він з усіх сил

прагнув відкрити мені свою таємницю. Та бачив він насправді чи йому тільки ввижалося, мав якийсь неоціненний рідкісний хист чи просто став жертвою власної уяви, — сказати не важусь. Навіть обставини його смерті, — саме вона й поклала край моїм сумнівам, — не пролили світла на цю історію.

А втім, нехай судить сам читач.

Тепер я вже не пригадую, що спонукало звірятися мені — випадкове моє зауваження чи докір — такого стриманого чоловіка, як Воллес. Здається, я закинув йому те, що він несерйозно, навіть байдуже поставився до одного важливого громадського руху і дуже мене цим розчарував. І тоді Лайонел, захищаючись, раптом вибухнув:

— Я мав інший клопіт!.. Так, я знаю, — провадив він, трохи помовчавши, — це була з мого боку недбалість. Але річ у тому... Тут ідеться не про духи чи привиди... Однак... хоч як це дивно, Редмонде, а я не можу позбутися одної настирливої думки. Мені весь час щось не дає спокою... щось мене засмучує, сповнює якимсь нетерпінням...

Він замовк, піддавшись властивій нам, англійцям, сором’язливості, яка так часто бере над нами гору, коли доводиться розповідати про щось зворушливе, сумне чи прекрасне.

— Ти ж бо закінчив Сент-Ателстенський коледж, — раптом промовив Воллес, як мені в ту хвилину здалося, ні з сього ні з того. — Ну ось... — Він знову примовк.

А тоді, спершу раз у раз затинаючись, але потім дедалі невимушеніше, почав розповідати про свою таємницю. То був невідчепний спогад про неземну красу і щастя. Він сповнював його душу тим непогамовним трепетом, від якого всі розваги й захоплення світського життя були для Воллеса нудними, безглуздими й марними.

Тепер, коли я маю ключ до розгадки, мені здається, що тоді було все написано на його обличчі. У мене є фотокартка, на якій та відчуженість закарбувалася дуже виразно. Дивлячись на фотокартку, я щоразу думаю про слова, сказані жінкою, що палко кохала Воллеса. "Несподівано, — зауважила вона, — Лайонел втрачає до всього інтерес. Він просто забуває про вас. Ви для нього не існуєте, хоч ви й поруч..."

Проте Воллес не завжди втрачав до всього інтерес і коли вже зосереджував на чомусь увагу, то вмів домагатися виняткових успіхів. І справді, його кар’єра — це не що інше, як ланцюг удач. Він уже давно залишив мене далеко позаду, займав куди вище становище, ніж я, і грав у суспільстві таку роль, про яку я принаймні не міг і мріяти. Йому ще не сповнилося тоді й сорока, і якби він, кажуть тепер, був живий, то мав би владу й напевне ввійшов би до нового уряду. Вчився Лайонел краще за мене, хоч особливих зусиль і не докладав — це виходило в нього якось саме собою. Майже всі шкільні роки ми провели разом у Сент-Ателстенському коледжі в Західному Кенсінгтоні. До коледжу він вступив з такими самими знаннями, що й я, а закінчив його, значно випередивши мене. Блискуча ерудиція і талановиті виступи Лайонела просто викликали в усіх захват. Хоч і я, на мою думку, вчився досить непогано. Саме в школі я вперше й почув про ті "двері в стіні". А вдруге мені випало почути про них усього за місяць до його смерті.

В усякім разі для нього ті "двері в стіні" були справжніми дверима в реальній стіні й вели до справжніх, невмирущих цінностей. У цьому я тепер не маю сумніву.

Це ввійшло в його життя дуже рано, коли Лайонел ще був хлопчиком років п’яти-шести. Пригадую, як він, неквапно й поважно розмірковуючи вголос, — так ніби сповідався переді мною, — намагався з’ясувати, коли ж це в нього почалося.

— Раптом я побачив, — розповідав він, — темно-червоний дикий виноград... Багато темно-червоного винограду на тлі білої стіни, освітленої яскравим бурштиновим сонцем. Він з’явився відразу, хоч я вже

добре й не пригадую, як саме. Перед зеленими дверима на чистому тротуарі лежало листя кінських каштанів. Розумієш, листя було жовте, зелене й усе в плямах, але не буре й не брудного кольору. Видно, воно щойно попадало з дерева. Судячи з усього, вже стояв жовтень. Я щороку милуюсь, як із кінських каштанів опадає листя, і знаю, коли це буває.

Якщо не помиляюсь, я мав тоді п’ять років і чотири місяці...

Лайонел був, розповідав він далі, дуже розвинений, як на свій вік, хлопчик. Розмовляти навчився надзвичайно рано і взагалі відзначався "старечою" — так казали люди — розважливістю. Батько давав йому волю, яку не всі діти дістають і в сім чи вісім років. Мати померла, коли йому сповнилося два роки, і він зостався під наглядом виховательки — не вельми пильним і не надто суворим. Батько — поважний, заклопотаний роботою юрист — приділяв синові мало уваги, однак сподівання покладав на нього великі. На мою думку, Лайонелові, незважаючи на всю його обдарованість, життя здавалось одноманітним і сірим. І ось одного дня він вийшов у місто.

Лайонел уже не пригадував, як саме йому пощастило вшитися з дому, не пригадував і вулиць у Західному Кенсінгтоні, що ними блукав. Усе це в його пам’яті безслідно стерлося. Проте біла стіна й зелені двері поставали перед ним цілком виразно.

Коли в пам’яті у нього оживали дитячі враження, він пригадував, що з першого ж погляду на ті двері його охопив дивний трепет. Двері вабили до себе, і йому нестримно захотілося відчинити їх і переступити поріг. Водночас Лайонел виразно усвідомлював, що вчинить нерозумно, навіть погано — він не міг сказати, чому саме, — якщо піддасться цій спокусі. Він уперто стверджував, нібито, хоч як це дивно, з самого початку знав, — якщо тільки пам’ять не грає з ним злого жарту, — що двері не замкнені і він може коли завгодно в них увійти.

Перед очима в мене й досі стоїть маленький хлопчик, що то поривається відчинити двері, то відступає від них. Якимсь цілком незбагненним чином Лайонел знав, що батько дуже розгнівається, якщо він увійде в ті двері.

З усіма подробицями розповідав мені Воллес про свої вагання. Він проминув двері, потім, засунувши руки в кишені й по-хлопчачому насвистуючи, байдуже попростував попід стіною і дійшов до рогу. Там, як він пригадує, стояло кілька брудних, убогих крамничок та майстерень, і особливо йому запали в пам’ять майстерні водопровідника й маляра: в них безладно валялися вкриті порохом керамічні труби, листи свинцю, круглі крани, зразки шпалер, бляшанки від емалевих фарб. Лайонел стояв, удаючи, ніби розглядає цей мотлох, а насправді палко, всім серцем прагнув до зелених дверей.

І раптом, сказав він, його охопило незбагненне хвилювання. Боячись знов потрапити в полон вагань, Лайонел кинувся бігти, рішуче простяг руку, штовхнув зелені двері, переступив поріг, і двері за ним причинилися. Так за одну мить він опинився в саду, і видіння того саду вже не покидали його ціле життя.

Воллесу було дуже важко розповідати мені про свої враження від саду.

— В самому повітрі там було щось п’янке, воно сповнювало мене відчуттям легкості, втіхи й щастя. Все довкруг світилося чистими, ніжними, чарівно-осяйними барвами. Щойно входиш до саду, і тебе враз полонить відчуття неймовірної радості. Так буває на душі в людини дуже рідко — тільки коли вона молода, весела й задоволена життям. І все там було прекрасне...

Воллес замислився, а тоді повів далі.

— Річ у тім, — промовив він нерішуче, немовби його раптом щось збило з пантелику, — що там були дві великі пантери... Атож, дві плямисті пантери. І я їх зовсім не злякався. Ті два величезні пухнасті звірі гралися м’ячем на широкій і довгій алеї, обрамленій обабіч мармуром і обсадженій квітами. Потім одна з пантер подивилася в мій бік — трохи дивно, як мені здалося, — й рушила до мене. Підійшла, лагідно потерлася м’яким округлим вухом об мою простягнену руку й замуркотіла. Кажу ж тобі, то був зачарований сад. Я певен. Який завбільшки? О, він розлягався на всі боки, йому не було кінця-краю. А вдалині, пригадую, височіли пагорби. Хтозна, куди раптом дівся Західний Кенсінгтон. А на душі в мене було так, ніби я нарешті повернувся додому.

Ти знаєш, тієї самої миті, як двері за мною причинились, я забув і про встелену опалим листям кінських каштанів вулицю з її кебами та фургонами, і про дисципліну та необхідність іти додому, забув про всі свої вагання й страхи, про розсудливість, забув про все-все. Одна лиш мить — і ось я вже зовсім в іншому світі, навдивовиж веселий, життєрадісний, щасливий хлопчик. Це був строкатий, розмаїтий світ, повитий яскравим, теплим, м’яким світлом; у повітрі розливалася тиха ясна радість, а в небесній блакиті пливли легенькі, пройняті сонцем хмарки. Перед моїми очима звабливо тяглась ота широка довга алея, обабіч якої буйно цвіли на дбайливо доглянутих, хоч у саду нікого й не видно було, клумбах квіти. А поруч зі мною ступали дві великі пантери. Я сміливо поклав свої маленькі ручки на їхню м’яку шерсть, погляджував їм округлі вуха, чухав за вухами, бавився з ними. Здавалося, вони вітали моє повернення додому. Мене й самого не полишала глибока радість від того, що я нарешті вдома, й коли на алеї раптом з’явилася висока вродлива дівчина, усмішкою рушила мені назустріч і сказала: "Здрастуй!" — а тоді підняла мене, поцілувала, знов поставила на землю й повела за руку, це мене анітрохи не здивувало, а навпаки, дуже потішило, немовби так і мало бути, й ніби нагадало про щасливі хвилини, що якимсь дивним чином випали були з моєї пам’яті. Пригадую широкі червоні сходи, що проглядали крізь зарості козолисту; ми вийшли ними на іншу широку алею, вздовж якої росли старезні тінисті дерева. А поміж тих дерев із потрісканою червоною корою — уявляєш?! — виднілися мармурові

пам’ятники та скульптури, й повсюди сиділи приручені, дуже лагідні білі голуби.

Позираючи вниз, моя подруга повела мене тією прохолодною алеєю. Я й досі пам’ятаю м’які риси ЇЇ ніжного, доброго обличчя з тонко окресленим підборіддям. Тихим, приємним голосом вона про щось мене розпитувала й розповідала, я певен, щось дуже втішне, але що саме, я так ніколи й не пригадав... Зненацька рудувато-бура мавпочка-капуцин, надзвичайно чистенька, з добрими карими очима, злізла до нас із дерева й побігла поруч зі мною, поглядаючи на мене й шкірячи зуби, а тоді навіть скочила мені на плече. Отак ми втрьох і йшли, задоволені й щасливі.

Воллес примовк.

— Розповідай, — озвався я.

— На пам’ять спливають усілякі дрібниці. Ми проминули старого чоловіка — він сидів, задумавшись, у затінку під лаврами. Далі пригадую цілу зграю веселих довгохвостих папуг. Нарешті широка алея привела нас до великого прохолодного палацу, де було безліч гарних водограїв та інших чудових речей — всього, чого лиш душа забажає. Побачив я там і багатьох людей; одні з них і досі виразно стоять у мене перед очима, інші запам’яталися туманніше. Але всі вони були гарні й добрі. Якимсь незбагненним чином я зразу відчув, що ті люди прихильні до мене, раді мені, і їхня поведінка, ніжні їхні руки, доброзичливі лагідні очі — все це сповнило мене радістю. Ось так...

На хвилю Воллес замислився.

— Зустрів я там і друзів дитинства. Для мене, самотнього малого хлопчика, це була велика втіха. Вони гралися в прекрасні ігри на порослому травою лужку; там ще стояв обсаджений квітами сонячний годинник. Ті ігри нас міцно здружили... Та хоч як дивно, а далі в моїй пам’яті прогалина. Я не пригадую, в які саме ігри ми грали. І ніколи не міг

пригадати. Згодом, ще в дитинстві, я годинами, нерідко проливаючи сльози, намагався відновити в пам’яті щасливі ті хвилини. Хотілося ще раз пограти у себе в дитячій кімнаті в ті ігри. Де там! Все, що мені вдалося збудити в своїй пам’яті, — це відчуття щастя і образи двох любих мені товаришів, які найчастіше гралися зі мною... Потім з’явилася засмучена чорноволоса жінка з серйозним блідим обличчям і мрійливими очима, в м’якій довгій сукні блідо-пурпурового кольору і з книжкою в руках. Вона знаком підкликала мене і повела з собою до галереї над залою. Товариші неохоче відпустили мене, кинули гратися й дивилися мені вслід. "Приходь! — гукали вони. — Скоріше приходь!" Я зазирнув в очі жінки, але вона не звертала на моїх товаришів ніякої уваги. Обличчя в неї було спокійне, серйозне. Вона підвела мене до лави на галереї, сіла й поклала на коліна книжку, а я став поруч, збираючись заглянути до тієї книжки. Сторінки розгорнулися. Жінка показувала мені, а я зачудовано розглядав на живих сторінках самого себе. То була розповідь про мене, я бачив усе, що сталося зі мною від дня мого народження...

Розумієш, я спостерігав і дивом дивувався, бо на сторінках книжки були не картинки, а живе життя.

Воллес похмуро замовк і з сумнівом подивився на мене.

— Розповідай, — сказав я. — Мені все зрозуміло.

— Так, там було справжнє життя. Хоч вір, хоч не вір. Люди рухалися, подія йшла за подією. Я побачив любу мою і майже забуту мною маму, потім батька, суворого й чесного, нашу прислугу, мою кімнату, знайомі дитячі речі. Далі — вхідні двері, багатолюдні вулиці, де снували туди-сюди екіпажі... Я дивився, чудувавсь і знову вражено заглядав в обличчя жінки й перегортав сторінки книжки, перескакував з однієї на іншу, не в змозі досхочу надивитися. І нарешті побачив себе в ту мить, коли нерішуче тупцював перед зеленими дверима у довгій білій стіні. І знову мене опосіли вагання й страх.

"А далі?!" — вигукнув я і хотів був уже перегорнути сторінку, але та сувора жінка спокійно зупинила мене рукою.

"Далі!" — наполягав я, м’яко відтручуючи її руку і з усіх своїх дитячих сил намагаючись звільнитися від її пальців.

І коли вона поступилась і сторінка перегорнулася, жінка нечутно, мов тінь, нахилилася й поцілувала мене в чоло.

Однак на тій сторінці не виявилося ні чарівного саду, ні пантер, ні дівчини, що вела мене за руку, ні товаришів, з якими я грався і які так неохоче мене відпускали. Я побачив довгу сіру вулицю в Західному Кенсінгтоні тієї прохолодної надвечірньої пори, коли ще не засвічують ліхтарів. На тротуарі стояла нещасна маленька постать. То був я. Я гірко плакав, не в змозі стримати сліз. Я плакав через те, що не міг повернутися до любих моїх товаришів, які гукали тоді мені вслід: "Приходь!.. Приходь скоріше!" Отак я там і стояв. Це була вже не сторінка в книжці, а жорстока дійсність. Те чарівне місце й засмучена мама, біля якої я стояв і яка тримала мене за руку, раптом зникли. Але куди?

Воллес знову замовк і якийсь час сидів, не зводячи погляду з вогню в каміні.

— Ох, як же нестерпно було мені повертатися! — прошепотів він.

— А потім? — спитав я, хвилину-дві помовчавши.

— Я був жалюгідним маленьким створінням! Я знову стояв у цьому сіренькому світі... Коли я збагнув, що зі мною сталося, мене охопив гіркий відчай. І досі пам’ятаю, який сором і приниження я відчував, ридаючи на очах у людей, а потім з якою ганьбою повертався додому. Ще й тепер бачу перед собою доброзичливого старого чоловіка в золотих окулярах, що зупинився, тицьнув у мене парасолькою і сказав: "Бідолашний

малюк... Ти що, заблукав?" І це я, лондонський хлопчик, якому було вже понад п’ять років! А тоді старий ще й надумав покликати привітного молодого полісмена. Довкола нас зібрався натовп, і мене повели додому. Переляканий, схлипуючи, на очах у десятків людей повернувся я до батьківського дому. Такий був, наскільки я пригадую, той заворожений сад, видіння якого не покидають мене й досі. Звичайно, важко розповісти словами про невимовні чари того примарного, нереального світу, такого несхожого на повсякденне життя. І все ж... це було саме так. А якщо це був і сон, то, я певен, найдивовижніший сон серед білого дня... Гм...

А вдома мені, звісно, влаштували цілий допит — тітка, батько, нянька, гувернантка... Всі.

Я спробував розповісти про все так, як воно було, але батько вперше в житті набив мене за брехню. А коли згодом я надумав звіритися тітці, вона покарала мене за зловмисну впертість. Потім мені взагалі заборонили розмовляти про це, а іншим мене слухати, якщо я скажу бодай слово. Довелося навіть віддати на якийсь час свої книжки з казками — бо в мене, мовляв, надто "розгулялась уява". Ось до чого дійшло! Батько був ще тої закваски... Але те, що зі мною сталося, не виходило в мене з голови. Я шепотів про це вночі до мокрої подушки й відчував на вустах солонуватий присмак своїх дитячих сліз. А щоденні свої, не дуже ревні молитви я завжди завершував щирим благанням: "Господи, зроби так, щоб мені приснився мій сад. Поверни мене до мого саду!"

Поверни мене до мого саду... Часто снився мені той сад. Може, я щось додав у своїй розповіді, може, щось змінив... Не знаю. Розумієш, усе це — спроба відтворити з окремих уривків бентежний спогад раннього дитинства. Між ним і іншими спогадами моєї юності пролягла прірва. А потім минув час, і мені почало здаватися, що я вже ніколи й нікому не зможу розповісти про те скороминуще диво.

І тоді я поставив Воллесу запитання, що напрошувалося саме собою.

— Ні, — відповів він, — я не пригадую, щоб у ті ранні роки хоч раз пробував шукати свій сад. Тепер це здається мені дивним, але тоді, після того нещасливого випадку, за кожним моїм кроком пильно стежили — певно, щоб я знов не заблукав. Ні, доти, як ми з тобою познайомилися, я не пробував шукати свого саду. Я навіть гадаю, що був час, — хоч тепер це здається неймовірним, — коли я зовсім забув про той сад. Я мав тоді років вісім-дев’ять. Ти пам’ятаєш, який я був хлопчиком у Сент-Ателстені?

— Ще б пак!

— Тоді я й вигляду не показував, що маю в серці таємну мрію, чи не так?

2

Воллес звів на мене погляд — і несподівано всміхнувся.

— Ти коли-небудь грався зі мною в "північно-західний прохід"?.. А втім, ні, ми тоді ще й не знали один одного.

Це така гра, — розповідав він, — в яку кожна дитина з розвиненою уявою ладна була грати день при дні. Ми мусили знайти "північно-західний прохід" до школи. Загалом шлях до школи був досить простий, але гра саме в тому й полягала, щоб знайти інший шлях, складніший. Ми виходили з дому на хвилин двадцять раніше, рушали в іншому, майже безнадійному напрямку і пробиралися незнайомими вулицями до своєї мети. І ось одного дня я заблукав у якихось провулках по другий бік від Кемпден-хілла й уже думав, що цього разу програю і спізнюся в школу. Я попростував майже навмання якоюсь вуличкою, що мала вигляд глухого завулка, й зненацька знайшов прохід. У мені знов ожила надія, і я поспішив далі. "Тепер я знайду дорогу!" — сказав я собі, рушаючи вздовж цілого ряду брудних, навдивовижу знайомих мені крамничок та

майстерень, і раптом опинився перед довгою білою стіною з зеленими дверима, що вели до мого зачарованого саду!

Я стояв ошелешений. Виходить, цей сад, цей чудесний сад — не тільки сон!

Воллес замовк.

— Гадаю, моя друга зустріч із зеленими дверима показує, як глибоко відрізняється напружене життя школяра від безмежного дозвілля малюка. Принаймні того разу я й на думці не мав відразу ввійти в ті двері. Бачиш... у моїй голові тоді крутилося тільки одне: не спізнитись до школи. Не хотілося втрачати славу дисциплінованого учня. Та зрештою у мене, мабуть, усе ж прокинулося невиразне бажання прочинити двері... Атож, певно, мені таки закортіло ввійти в них... Але я, пригадую, був сповнений такої твердої рішучості йти до школи, що швидко подолав у собі спокусу. Звичайно, мене страшенно зацікавило це моє відкриття, і дорогою до школи я тільки про нього й думав. Але то було вже дорогою до школи. Я не зупинився. Я пішов далі, дістав з кишені годинника, побачив, що маю ще цілих десять хвилин, і, спустившись із пагорба, опинився на знайомій вулиці. До школи я прибіг, правда, захеканий і зіпрілий, зате вчасно. Пам’ятаю ще, як почепив на вішалку пальто й кашкета... Пройти повз заповітні двері й навіть не зазирнути в них!.. Дивно, еге ж?

Він замислено звів на мене очі.

— Я тоді, звісно, ще не знав, що ті двері можна знайти не завжди. У школярів-бо уява обмежена. Мабуть, мене страх як тішила думка про те, що сад поруч і я знаю до нього дорогу. Але мене тягло до школи. Здається, того ранку я був украй збуджений, неуважний, бо все намагався пригадати тих прекрасних незнайомців, яких мав невдовзі побачити. Дивно, звичайно, але я ні на мить не сумнівався, що вони

будуть мені раді... Так, того ранку я думав про сад, мабуть, як про чарівний куточок, де можна відпочити після напружених уроків.

Але того дня я туди так і не пішов. А назавтра був передсвятковий день, і це, певно, теж завадило мені вибратися з дому. Можливо, також, мене покарали за неуважність, дали якусь роботу, і в мене не вистачило часу, щоб піти кружним шляхом. Не знаю. Знаю тільки, що на той час зачарований сад уже заполонив усю мою увагу, і мовчати про свою таємницю далі я не міг.

Я поділився нею з одним хлопцем, схожим на тхора. Стривай, яке ж у нього було прізвище?.. Ми ще прозивали його Випивакою.

— Малий Гопкінс, — підказав я.

— Атож, Гопкінс. Мені не дуже й хотілося йому розповідати. Я відчував, що робити цього не слід, і все ж розповів. Частину шляху зі школи додому ми йшли разом. Гопкінс любив почесати язика, якби ми не почали розмови про зачарований сад, то однаково теревенили б про щось інше, а думати про щось інше, крім дверей і саду, мені було просто нестерпно. Тож я і проговорився.

А Гопкінс узяв і розповів про мою таємницю всім. Другого дня мене обступило на перерві з півдесятка старших хлопців. Вони дражнилися з мене, і водночас їм кортіло почути більше про мій сад. Був серед них і отой здоровило Фоусет — пригадуєш? — і Карнебі, й Марлі Рейнолдс... А тебе серед них часом не було? Та ні, я б запам’ятав, якби й ти там був...

Важко збагнути хлоп’ячу душу. Я розумів, що роблю негарно, й був сам собі огидний, а проте мене тішила увага таких великих хлопців. Пригадую, особливо приємно було, коли мене похвалив Кроушоу. Ти пам’ятаєш Кроушоу-старшого? Він сказав, що йому ще не доводилося чути такої цікавої брехні. Але я, розповідаючи про свою, по суті, священну

таємницю, заразом відчував у душі нестерпний сором. А той гад Фоусет навіть дозволяв собі жарти на адресу дівчини в зеленому...

Згадавши про свій пекучий сором, Воллес навіть стишив голос.

— Я вдав, ніби нічого не почув, — провадив він. — А тоді Карнебі раптом обізвав мене "малим брехунцем" і завів зі мною суперечку, коли я заявив, що все це правда. Я сказав, що знаю, де зелені двері, й за десять хвилин можу всіх туди провести. Тут Карнебі вдав, мовби такий обурений — куди твоє діло, і заявив, що коли я не доведу правдивість своїх слів, то він мене провчить. Тобі Карнебі ніколи не викручував рук? Якщо викручував, то ти, мабуть, зрозумієш, як у мене було на душі. Я дав слово честі, що сказав правду. Тоді в нас у школі нікому було заступитися перед Карнебі за малюка. Правда, Кроушоу спробував був роззявити рота, але Карнебі вже завівся. Я так розхвилювався — вуха горять, аж страшнувато стало. Одне слово, дурний малюк, та й годі. Закінчилося все тим, що я, замість піти на пошуки чарівного саду самому, повів за собою весь гурт. Іду я попереду, лице пашить, вуха палають, в очах ріже, а в душі — біль і сором. А за мною сунуть шестеро моїх однокашників, і всі згорають від цікавості, глузують, погрожують...

Але ми, звісно, не побачили ні білої стіни, ні зелених дверей...

— Тобто...

— Тобто я нічого не знайшов. Я так хотів знайти, але не зміг...

І згодом, коли я ходив сам, ні стіни, ні дверей мені не щастило знайти. Жодного разу. Тепер мені здається, що я шукав ті двері й стіну всі свої шкільні роки, але так і не знайшов. Ніколи...

— А хлопці — вони над тобою збиткувалися?

— Жахливо! За відверту брехню Карнебі вчинив наді мною самосуд. Пригадую, як я пробрався додому й тайкома, щоб ніхто не побачив моїх сліз, прослизнув до себе нагору. Отак, схлипуючи, я й заснув, але плакав я не через те, що мене скривдив Карнебі, ні. Я плакав за садом, де мріяв гуляти лагідними надвечір’ями, за привітними, ніжними жінками, за товаришами, що мене там чекали, за грою, яку знов сподівався вивчити, — за тією чудовою забутою грою...

Я не мав сумніву, що коли б тоді не розповів був... Важкі часи настали потім для мене... Вночі я плакав, а вдень ходив сам не свій. Цілих два семестри я в школі байдикував і діставав погані оцінки. Може, пригадуєш? Ну звісно, пригадуєш! Ти залишив мене позаду в математиці, і це змусило мене знов узятися за зубріння.

3

Якийсь час мій товариш мовчки дивився на червоне полум’я в каміні. А тоді заговорив далі:

— До сімнадцяти років тих дверей я не бачив. Але потім щастя усміхнулося мені втретє... Я саме зібрався був на вокзал Паддінгтон, щоб поїхати до Оксфорда на вступний іспит. Це було скороминуще видіння. Я сидів на екіпажі, нахилившись уперед, покурював сигарету і вважав себе, певна річ, світською людиною — куди твоє діло! І раптом перед моїми очима постала та біла стіна, зелені двері, і в душі прокинулися такі дорогі мені й незабутні враження.

Але ми з гуркотом промчали мимо... Я був такий здивований несподіваною картиною, що не зупинив кеба. Ми проїхали вже далеченько й завернули за ріг. І тоді зі мною сталося щось незбагненне: у мене раптом ніби роздвоїлася, розпорошилася воля. Я постукав візникові й сягнув рукою до кишені, щоб дістати годинника.

— Слухаю, сер! — хутко відгукнувся візник.

— Я хотів... — крикнув я. — А втім, ні, це я так... Помилився! Я поспішаю. Поганяйте!

І він поїхав далі.

Іспит я склав. Увечері того ж таки дня, про який ідеться, я сидів біля каміна в кімнатці нагорі, в моєму кабінеті, і в вухах у мене все ще лунали слова батькової похвали — чути їх мені випадало досить рідко — й мудрих порад. Я посмоктував улюблену свою люльку — величезну люльку, яку курять замолоду, — і думав про двері в довгій білій стіні. "Якби я спинив був кеба, — міркував я, — то пропустив би іспит, не вступив до Оксфорда й зіпсував собі кар’єру! Тепер я краще розуміюся в житті!" Той випадок примусив мене глибоко замислитись, але я все ж таки не мав сумніву, що кар’єра моя була варта такої жертви.

І любі мої товариші, й осяйна атмосфера саду здавалися мені прекрасними й чарівними, однак далекими-далекими. Тепер я мав намір завоювати світ, і переді мною розчинилися інші двері — двері моєї кар’єри.

Воллес знов задивився на вогонь. Червоні відблиски освітили на його обличчі вираз якоїсь затятої рішучості. Але за мить цей вираз зник.

— Так, — зітхнув Воллес, — я весь віддався кар’єрі. Я працював — працював багато й уперто. Але в мріях раз у раз повертався до свого чарівного саду й бачив ті зелені двері — хоч мигцем, а бачив. Це траплялося ще чотири рази. Так, чотири рази. На той час світ став для мене таким яскравим, цікавим і значним, у ньому відкривалися такі можливості, що напівстерті чари мого саду помалу розвіялися, відійшли кудись далеко-далеко. Хто ж бо поплескуватиме пантер дорогою на званий обід, де будуть гарненькі жінки й знаменитості! Коли я переїхав з Оксфорда до Лондона, я був молодиком, який подавав великі надії і дещо навіть устиг уже зробити. Дещо... Та були й розчарування...

Двічі я закохувався... Та не хочу на цьому спинятися. Проте одного разу я зібрався до тієї, котра, як я знав, мала сумнів, чи зважусь я до неї прийти. Я навмання рушив най коротшим шляхом і опинився в безлюдному провулку поблизу Ерлз-Корта. І раптом переді мною з’явилася біла стіна й знайомі зелені двері! "Дивно! — мовив я до себе. — А я думав, вони десь у Кемпден-хіллі. Це місце моїх незвичайних мрій знайти так само неможливо, як і полічити камені Стоунхенджа ".

І я рушив далі — я поспішав до своєї мети. Того дня двері мене не вабили.

Правда, була мить, коли мені закортіло штовхнути двері — для цього я мав би ступити якихось три кроки вбік... У глибині душі я майже не мав сумніву, що двері для мене відчиняться, але потім раптом подумав, що це може мене затримати, я спізнюся на побачення, і тоді моя добра репутація постраждає. Згодом я шкодував про те, що так квапився; адже можна було принаймні зазирнути за двері й помахати пантерам рукою. Але на той час я вже збагнув, що не варто гнатися за тим, чого однаково не наздогнати. І все ж на душі в мене було тоді дуже гірко...

Потім настали роки впертої праці, і про двері в стіні я не згадував. Аж недавно вони знову спали мені на думку. І враз мене охопило таке відчуття, немовби світ переді мною заслала якась тоненька пелена. Я подумав, що ніколи вже не побачу тих дверей, і серце моє сповнила туга й жаль. Може, я тоді трохи перевтомився, а може, давався взнаки, як то кажуть, вік: як-не-як сорок років... Не знаю. Але невдовзі гострота світосприймання, завдяки якій легше долати життєві перешкоди, притупилася — і це тепер, у часи таких важливих політичних подій, коли я повинен діяти. Дивно, чи не так? Але я починаю стомлюватися від життя, і земні його втіхи, що випадають на мою долю, здаються мені жалюгідними. А віднедавна мене знов почало нестерпно тягти до мого саду. Так... А їх я бачив іще тричі.

— Кого — пантер?

— Ні, двері. І не ввійшов!

Воллес нахилився до мене через стіл, і, коли заговорив знов, у голосі його я почув нездоланну тугу.

— Тричі випала мені нагода... Тричі! Я давав собі слово, що коли ті двері знов опиняться переді мною, то неодмінно ввійду. Втечу від усієї цієї задухи й куряви, від блискучої омани, від стомливої метушні... Втечу й ніколи вже не повернуся... На другий раз, думав, неодмінно, зупинюсь... Давав собі слово, а коли наставав той другий раз, я про все забував.

Тричі за один рік я проминав зелені двері, але так і не ступив у них. Тричі за той останній рік...

Перший раз це сталося того вечора, як після обговорення законопроекту про викуп орендних земель дійшло до глибокого розколу й уряд утримався при владі більшістю в три голоси. Пригадуєш? Ніхто з нашого боку — та, мабуть, багато хто і з боку опозиції — не думав, що ввечері все так скінчиться. А дебати розбили нас на дві половини, наче яєчну шкаралупу. Ми з Готчкіссом вечеряли в його кузена у Брентфорді. Нас викликали по телефону, обидва ми "були без жінок, відразу сіли в кузенову машину й ледве встигли на початок дебатів. І ось дорогою ми проїхали повз мої двері в стіні. У місячному сяйві вони здавалися якимись примарними. Автомобільні фари кинули на них яскраво-жовте світло... Так, то були, без сумніву, вони.

"Господи!" — вигукнув я.

"Що таке?" — спитав Готчкісс.

"Нічого!" — відповів я.

Нагоду було пропущено.

"Я приніс велику жертву", — сказав я організаторові нашої партії, коли ми приїхали.

"Всі принесли жертву", — відповів він і подався далі.

Але інакше я тоді вчинити не міг. Вдруге це було того дня, коли помирав мій батько і я поспішав до його смертного одра, щоб попрощатися з тим суворим старим чоловіком. Хвилина випала знов украй відповідальна. Але на третій раз усе було зовсім інакше. Сталося це тиждень тому. Тепер, згадуючи про той випадок, я відчуваю пекучі докори сумління. Я був із Геркером та Ралфсом. Розумієш, тепер уже не секрет, що я мав розмову з Геркером. Ми обідали у Фробішера й побалакали тоді по щирості. Питання про мою участь у новому кабінеті міністрів було ще відкрите. Так, так, тепер усе вирішено. Говорити про це поки що не варто, але мені нема чого приховувати щось від тебе... Дякую, дякую! Та дай же я докажу свою історію.

Отже, того вечора справа була ще під великим знаком питання. Становище моє виявилося дуже делікатним. Я згорав від нетерпіння почути від Геркера деякі відомості, але мені весь час заважав Ралфс. Я зі шкури пнувся, щоб підтримати легку, невимушену розмову, не пов’язану безпосередньо з тим, що мене цікавило. Інакше я не міг. Подальша поведінка Ралфса довела, що я остерігався його зовсім не даремно... Я знав, що Ралфс попрощається з нами, коли проминемо Кенсінгтон-Хай-стріт, отоді я й ошелешу Геркера своєю несподіваною відвертістю. Часом мусиш вдаватися до таких маленьких хитрощів... І раптом далеко попереду знов замріла стіна й двері...

Розмовляючи, ми пройшли повз двері. Я не зупинився. І досі бачу на білій стіні чіткий профіль Геркера, його насунутий аж на чоло циліндр, під ним чималий ніс і складки кашне. За його тінню на стіні повільно пропливли наші з Ралфсом.

Я пройшов від дверей за якихось дюймів двадцять. "А що, коли зараз попрощатися з ними й увійти в ці двері?" — спитав я сам себе. Але ж так кортіло поговорити з Геркером!

У голові в мене був цілий клубок проблем, і я так і не відповів на своє запитання. "Вони ще подумають, що я з’їхав з глузду, — подумалось мені. — Ну, скажімо, зараз я візьму й зникну... "Загадкове зникнення видатного політичного діяча!.." І це мене переконало. В ту критичну хвилину мою свідомість скували численні світські умовності й ділові міркування.

Воллес сумно всміхнувся й тихо промовив:

— І ось я тут!.. Я тут! — повторив він. — Я не скористався своєю можливістю! Тричі в цьому році мені траплялася нагода ввійти в ті двері — двері, що ведуть у світ спокою, втіхи, незрівнянної краси й доброти, незнаної жодній людині на землі. Я відмовився від цього, і все зникло...

— Звідки ти знаєш?

— Я знаю. Знаю. Тепер мені залишається тільки триматися за те, що так владно скувало мою волю тоді, коли настав мій час. Ось ти кажеш, нібито я досяг успіху й мені багато хто заздрить... Так, я досяг успіху. Але ж це — вульгарна, нудна, дешева омана... — Промовивши це, Воллес щосили стис у великій руці волоський горіх, роздушив його й простяг мені. — Ось він, мій успіх!

Я хочу сказати тобі одну річ, Редмонде. Думка про цю втрату пригнічує мене. Вже два чи, власне, навіть два з половиною місяці я майже нічого не роблю, хіба що тільки виконую найнеобхідніші обов’язки. Душа моя сповнена безутішної туги. Вночі, коли менше ризику, що мене побачать і впізнають, я виходжу з дому й блукаю містом. Так. Цікаво, що подумають люди, коли довідаються... Член кабінету міністрів, високий

керівник найважливішого департаменту блукає сам... убитий горем... мало не вголос оплакуючи якісь двері, сад...

4

І досі бачу перед собою бліде обличчя Воллеса, його очі з чужим мені, похмурим блиском. Сьогодні ввечері його образ постає в моїй пам’яті особливо виразно. У вухах ще бринить його голос, я ще чую його розповідь, а поруч на канапі лежить вчорашній номер "Вестмінстер гезет" з повідомленням про його смерть. Сьогодні в клубі за сніданком тільки про це й розмов було. Ми не могли думати ні про що інше.

Його тіло знайшли вчора рано-вранці у глибокій ямі неподалік від Східно-Кенсінгтонського вокзалу. То була одна з двох траншей, викопаних у зв’язку з розширенням залізниці на південь. Щоб у траншеї не впав котрийсь перехожий, їх обнесли тимчасовим парканом з невеликими дверима для робітників. Внаслідок непорозуміння між двома десятниками ті двері залишились на ніч незамкнені, й у них і ввійшов Воллес.

Усе нові запитання й загадки зринають у мене.

Очевидно, того вечора Воллес повертався з парламенту пішки — під час останньої сесії він часто ходив додому сам. Я добре уявляю собі його темну, заглиблену в думки постать на нічних безлюдних вулицях. Може, в блідому світлі привокзальних електричних ліхтарів грубий дощаний паркан здався йому білою стіною? І ті фатальні незамкнені двері знову збудили в ньому спогад?..

Та й чи були зрештою коли-небудь ті зелені двері в білій стіні взагалі?

Не знаю. Я переказав цю історію так, як почув її від Воллеса. Часом мені здається, що Воллес усього лише став випадковою жертвою збігу обставин, внаслідок якого своєрідні галюцинації завели його в

легковажно покинуті незамкненими двері. Однак я зовсім не певен, що це було саме так. Я, мабуть, видамся вам забобонним, навіть нерозважливим — думайте про мене що завгодно, але я майже переконаний, що Воллес справді мав надприродний хист, якесь особливе — не знаю, як його й назвати, — відчуття, і воно в образі стіни й дверей навіювало йому ілюзію таємничого й незбагненного виходу в інший, надзвичайно прекрасний світ. У кожному разі, скажете ви, Воллес виявився кінець кінцем обманутим. Та чи справді це так? Тут ви підступаєте до заповітної таїни таких великих мрійників, як Воллес, людей, наділених даром фантазера й провидця. Довколишній світ здається нам простим і звичайним, ми бачимо тільки паркан і яму. В світлі буденних наших уявлень нам здається, ніби Воллес нерозсудливо ступив у небезпечну пітьму, назустріч смерті.

Та чи це він бачив перед собою?

© УЕЛЛС Герберт. У безодні: Оповідання. — К.: Веселка, 1988. — 312 с. ("Пригоди. Фантастика").

© ЛОГВИНЕНКО О. П., переклад з англійської, 1988.